

УДК 37.015.3:[005.572:159.922]"20"

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vpe.2018.33.9964>

ПОРАДНИЦТВО ЯК ФОРМА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ: ЗМІСТОВІ Й ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Ірина Мицишин

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Туган-Барановського, 7, Львів, Україна, 79005*

Наголошено, що однією з головних ознак сучасного життя є постійні зміни, а отже, готовність відповідати на різноманітні виклики, пристосовуватись і реагувати на них стають найбільш затребуваними вміннями. З'ясовано, що усе більше сучасній людині притаманна боязнь не досягти вимог, втратити можливості, залишитись незреалізованою й маргіналізованою. Досліджено, що трансформації виникають не лише у сфері зовнішніх умов життя, змінюється й характер інтерперсональної взаємодії, стосунки стають більш поверхневими, віртуальними, емоційно збідненими, а сучасна людина все більше дбає про свою автономність, збереження зони особистого комфорту, тому зростає попит на допомогу, захист, опіку. Зазначено, що у сфері соціальної, психологічної, педагогічної підтримки особливе місце займає порадицтво як форма психолого-педагогічного консультування й допомоги.

Визначено, що принциповою ознакою порадицтва є суб'єкт-суб'єктна взаємодія, яка налагоджується між фахівцем і клієнтом, а розвиток порадицтва, відображений у діяльнісному й змістовому вимірах. Виявлено, що найбільш типовими є директивне, ліберальне й діалогічне порадицтво, а виокремлення за змістовим спрямуванням напрямів порадицтва як сімейного, професійного, педагогічного, порадицтва для узалежнених та співузалежнених осіб, є переконливим свідченням професіоналізації цієї сфери.

Ключові слова: порадицтво, психолого-педагогічне консультування, порадицник, функції, етапи, змістові аспекти порадицтва.

Швидкі темпи розвитку сучасного суспільства знаходять своє відображення в різноманітних сферах людського життя. Бурхливий розвиток технічного прогресу, зростання інформаційних потоків, наслідки процесів глобалізації та активної мобільності, з одного боку, сприяють створенню комфортніших умов для життя, а з іншого – породжують нові виклики й ситуації ризику, а також створюють різноманітні інгібіторні чинники, які впливають на нормальний розвиток й функціонування людей. Сучасна людина змушена бути постійно готовою до змін, вміти активно й швидко адаптовуватись до нових реалій. Ситуація стабільної напруги, мобілізації психічних сил й зростаючих вимог призводять до збільшення кількості різноманітних проблем й труднощів, які постають перед сучасною людиною

у сфері виконання соціальних і професійних ролей. Суспільні умови передбачають набуття нових здібностей, знань, умінь, поведінкових звичок. У таких складних умовах закономірно може з'являтися відчуття страху, розгубленості й безпорадності, особа не може самостійно й адекватно відповідати усім викликам й щораз частіше претендує на сторонню допомогу. Сучасні соціальні стандарти гарантують людині право на залежність, тим самим визнаючи обмеженість можливостей людської особи в подоланні кризових життєвих ситуацій. Тому сфера форм і напрямів допомоги постійно урізноманітнюється і розширюється. Диференціація консультаційних послуг, форм кваліфікованої спеціалізованої допомоги, змістових сфер діяльності допомогових агенцій якнайповніше відображає усю складність сучасного життя, характер й типи проблем, які постають перед людьми, унікальність їхніх біографій.

Однією з особливо популярних сучасних організаційних форм допомоги людям у критичних ситуаціях є психолого-педагогічне консультування, яке, зокрема, надають в установах, які називаються порадами. Сьогодні такі осередки особливо популярні в західних країнах. В Україні поради працюють при храмах УГКЦ, відроджуючи історичні традиції й створюючи новий прогресивний досвід. Їхні послуги спрямовані в русло психолого-педагогічного консультування осіб, родин, дошлюбної підготовки тощо. У вітчизняній історії успішна практика роботи порадень простежувалась у Галичині на початку ХХ ст. Вже в той час порадицтво набуло розгалуженого змістового спрямування: родинного, професійного, спеціалізованого. Найбільш чисельно були репрезентовані поради, які надавали послуги щодо вибору професії. Також у Львові в 1918–1939 роках працювала Порада для матерів, яка пропонувала широкий спектр різноманітних соціально-педагогічних послуг, лікарської допомоги, просвітницької роботи й матеріальної підтримки.

Послуги сучасних порадень забезпечують комплексне психолого-педагогічне консультування, що відбувається в руслі мультидисциплінарного підходу. У процесі тривалого часу роботи цих осередків, особливо в практиці західних країн, випрацьовано концептуальні й організаційно-методичні засади порадицтва. Тому вивчення теоретичних і практичних аспектів роботи порадень з метою впровадження зарубіжного досвіду у вітчизняних умовах є доцільним й актуальним завданням.

Дослідження в руслі окресленої проблеми здійснювали зарубіжні вчені та вітчизняні науковці. Найґрунтовніше проблеми порадицтва висвітлено у працях зарубіжних науковців: А. Каргулової, Б. Скалбані, С. Мургатройда та ін. Серед вітчизняних учених питання порадицтва вивчали М. Миколайчук, О. Іванкова-Стецюк та ін.

Метою статті є: з'ясування сутності порадиництва як форми психолого-педагогічної допомоги, визначення та аналіз змістових напрямів й технологічних аспектів взаємодії суб'єктів у порадиницькому процесі.

Порадиництво визначають як форму допомоги здоровим особам, які переживають життєві проблеми, адаптаційні труднощі і кризи розвитку. Американське товариство порадиництва описує його як допомогу клієнтові в ідентифікації потенційних способів розв'язання його проблем, які викликають емоційний дискомфорт; допомогу в способах комунікування, подолання труднощів, зміцненні самооцінки; турботу про психічне здоров'я [1, с. 521]. Отож у найбільш загальному розумінні суть порадиництва полягає у формуванні в клієнта такого ставлення до актуальних труднощів, що забезпечує відчуття мобілізації й готовності до здійснення активних, позитивних, соціально прийнятих змін у своєму житті. Співпраця в процесі порадиництва повинна забезпечити сприйняття клієнтом проблеми не як ситуації кризи, а як чергового завдання, яке не викликає страху й шляхи його вирішення не перевищують можливостей особи.

У сфері соціальної роботи передбачена лише об'єкт-суб'єктна взаємодія. Натомість у сфері порадиництва учасники здійснюють суб'єкт-суб'єктну співпрацю. Суб'єктом взаємодії водночас і порадиник-консультант, і людина, яка потребує допомоги. Отже, користувач послуг поради не займає пасивну позицію реципієнта допомоги, а активного учасника процесів трансформацій дійсності й особистісних змін.

Користувач послуг поради є особою, якій притаманні певні труднощі у врегулюванні стосунків із зовнішнім світом або із самим собою, або водночас в обидвох напрямках. Йому притаманна знижена здатність пошуку самостійного виходу з важкої, нової чи нестабільної ситуації. Водночас щодо пов'язаних із ситуацією проблем він формує активну позицію. Не вмючи самостійно вийти з кризи, він звертається за допомогою до фахівця і співпрацює з ним. Отож ініціатива звернення беззастережно належить клієнту, що засвідчує його готовність до змін і відчуття відповідальності за власні дії. Клієнт поради є психічно здоровою особою, а його безпорадність має тимчасовий характер, оскільки пов'язана з певною життєвою проблемою чи актуальним життєвим становищем.

Стиль і шляхи взаємодії у процесі порадиництва залежать від особистісних особливостей учасників, їхньої індивідуальності, рівня взаємної довіри; вміння підтримувати взаємовідносини; соціального рангу проблеми, ступеня її важкості й передумов виникнення; попередніх успіхів та невдач, які виникали під час вирішення проблеми; від способу сприйняття порадиництва як форми допомоги, яку забезпечують самі учасники взаємодії; від багатьох інших психологічних, культурних, соціальних чинників.

У сенсі міжособистісної взаємодії порадицтво пояснюють як ситуативну допомогу, яка має характер такої суспільної інтеракції, в процесі якої двоє чи більше осіб впливають на себе через безпосередню комунікацію, взаємно модифікуючи свою поведінку. Порадицтво може мати різний характер: 1) регламентний (формулювання порад і рекомендацій); 2) проектувальний (вдосконалення виховних середовищ); 3) регулятивний (перетворення складних проблем у простіші) [5, с. 47].

Процес надання допомоги структурно передбачає кілька етапів. Згідно з міркуваннями Л. Браммера цикл порадицької допомоги охоплює вісім етапів. Першочерговою дією є налагодження контакту між двома суб'єктами: порадицьком і клієнтом. В атмосфері повної довіри обоє учасників визначають межі проблеми і причини пошуку допомоги, класифікують визначену проблему. На етапі структурування визначають ціль допомоги, яку зазначають у приготованому контракті. У ньому мають бути визначені права та обов'язки двох сторін. Тісна співпраця суб'єктів забезпечує пізнання особи, яка потребує допомоги, її почуттів, переконань і досвіду. Набуття клієнтом нових умінь у процесі налагодження міжособистісних взаємин – це етап експлорації. Вдосконалення нових умінь відбувається на етапі консолідації. Планування передбачає використання нових стратегій розв'язання проблем і здійснення самостійних дій самим клієнтом. Закінчення порадицької взаємодії настає після оцінки результатів [9, с. 25].

Аналізуючи різні підходи до здійснення порадицтва, можна простежити його зв'язок із психологічними концепціями розвитку людини й, відповідно, виокремити три його типи: директивне, ліберальне і діалогічне.

Директивне порадицтво поєднує дві протилежні концепції: психоаналіз і біхевіоризм. Психоаналітичне порадицтво ґрунтується на позиції, що людина вчиться під впливом зовнішніх ситуацій, які постачають певні збудники важливі для її розвитку й уможливають досягнення успіхів, реалізацію цілей. Директивне порадицтво не достатньо зважає на індивідуальні особливості людини, її почуття і самооцінку. Найменше воно враховує самостійність і власну активність окремих осіб у процесі їхнього розвитку [3, с. 15–18].

Ліберальне порадицтво виникло на ґрунті гуманістичної психології, що трактує людину як істоту, розвиток якої відбувається завдяки внутрішнім силам. При цьому вона прагне зберегти рівновагу з оточенням. Часто ліберальне порадицтво трактують як лагідну форму психотерапії. Його завданням є досягнення адекватного самосприйняття клієнта. Він повинен навчитись визначати власні життєві цілі, більш реалістично сприймати світ і себе, сформуванати систему вартостей, яка узгоджується з гуманістичними ідеалами, розвинути здатність до взаємодії, позбутись самоізоляції [3, с. 19–22].

Представники когнітивної концепції також окреслюють певні погляди, які не узгоджуються з біхевіористичними і гуманістичними положеннями. Тому виникає третій тип – діалогічне порадництво, яке використовує активне навчання, спрямовує до постановки нових цілей, експериментів [7, с. 11–12]. Цей тип порадництва має різні напрями: профілактичне екзистенційне порадництво, корекційне есенційне порадництво і зміцнювальне порадництво вибору. Також ці галузі називають порадництвом життя, життєвим порадництвом і біодромальним порадництвом. Усі ці типи порадництва можна вважати виховним порадництвом так як принциповою ознакою їхнього виділення є плин життя. Поклавши в основу цього порадництва поняття життя і концепцію життя особи, не можна не врахувати, що її життя і концепція життя виникають у поєднанні різних впливів й обставин, які можна назвати виховним. Порадницька інтервенція є одним з елементів цих впливів, водночас її метою, як і метою виховання є зміна поведінки особистості [3, с. 43].

Базовими проблемами в порадництві життя є переживання дилем вартостей, у життєвому порадництві вони поєднуються з критичним життєвим становищем, в біодромальному зумовлені потребою творчої адаптації, в біографічному порадництві ними є кризи ідентичності [4, с. 12].

Вчені визначили певні технологічні прийоми, які дають змогу оптимізувати процес порадництва

1. **Сприймання емоцій.** Порадник повинен зауважувати та реагувати на емоції клієнта. Вони не можуть бути проігноровані чи прочитані неправильно.

2. **Історія можливостей.** Замість спонукання клієнта до детального опису труднощів і визначення причин їхнього виникнення більш доцільною є актуалізація та аналіз наявного успішного досвіду боротьби з аналогічними проблемами.

3. **Екстерналізація.** У роботі з клієнтами, які вважають причиною своїх проблем самих себе, потрібно побудувати діалог так, щоб інтерпретувати проблему як зовнішнього ворога. Екстерналізація допомагає клієнту абстрагуватись від проблеми, подивитись на неї з боку і заактуалізувати почуття самопомоги як способу її подолання.

4. **Винятки.** Це життєві ситуації, в яких проблема була значно меншою або її не було взагалі. Отже клієнт має усвідомити можливість розв'язання проблеми. Порадник стимулює клієнта до пошуку цих виняткових ситуацій і визначення способів діяльності в цей час.

5. **Узгодження цілей.** Чітко визначена ціль є однією з вагомих запорок очікуваного успіху. Цілі самі по собі лежать у площині майбутнього, тому обговорення цілей стає передумовою їхньої реалізації.

6. **Запитання про чудо.** Це запитання типу: Коли б трапилося неймовірне? Що було б якщо б проблема була вирішена дивовижним чином? Саме слово „чудо” надихає клієнта на позитивний наратив. Він може побачити альтернативні шляхи поведінки, нові перспективи. Клієнт не починає одразу шукати шляхи розв’язання проблеми, але починає дивитися на неї значно ширше.

7. **Шкалювання.** У випадку, коли клієнту важко відповісти на певні запитання чи висловитися щодо проблеми, йому пропонують оцінити своє ставлення чи почуття за шкалою від 0 до 100 балів. Так можна зрозуміти глибину проблеми, ступінь емоційного пережиття клієнтом окремих її аспектів.

8. **Збагачення нової фабули.** У процесі взаємодії з клієнтом має бути складена альтернативна версія історії проблеми, значно збагачена деталями, конкретикою. Така додаткова інформація дає змогу збагнути мотивацію й обставини поведінки клієнта.

9. **Завдання.** Різноманітні практичні завдання: прогностичні, спостереження, „зроби щось інше”, клієнт може виконати самостійно або разом з порадином. Такі вправи дають змогу знайти шляхи розв’язання проблеми, набутти нових умінь, з’ясувати причини чи мотиви поведінки [6, с. 55–73].

Звернення клієнтів до послуг порадиників зумовлено індивідуальними детермінантами їхніх проблем. Проаналізувавши ці детермінанти можна виділити два типи проблем, які здебільшого виникають у клієнтів порадень.

Інструментальні проблеми, які пов’язані з функціональністю, знаннями, навичками або соціальними компетенціями. Це проблеми, які людина намагається вирішити здебільшого раціонально.

Екзистенційні проблеми, які лежать у площині позаемпіричної дійсності, у широкому розумінні пов’язані з пошуком сенсу життя, у вузькому – з визначенням ставлення до ідеалів, абсолютних вартостей.

З огляду на конкретний тип проблеми (предмет порадиництва), які виникають у клієнтів, можна вирізнити такі змістові напрями порадиництва:

- сімейне консультування (у широкому розумінні): дошлюбне, подружнє, родинне;
- сімейне у вузькому значенні (виховне, сексуальне);
- педагогічне або психолого-педагогічне порадиництво;
- професійне порадиництво: освітньо-професійне, професійне порадиництво (для молоді, дорослих).
- порадиництво для осіб, uzалежених від алкоголю, наркотиків, телебачення, Інтернету; трудоголіків; з харчовими uzалаженнями й розладами; самотніх людей, співузалежених та ін.

Схарактеризуємо окремі напрями порадиництва.

Родинне порадицтво – це передовсім психолого-педагогічна допомога у вирішенні життєвих проблем осіб і сімей з труднощами суспільного, морального, психічного розвитку, з дисфункційністю, а також інтелектуальною недостатністю [2, с. 200].

Професійне порадицтво – постійний процес, який дає змогу громадянам, незалежно від їхнього віку на кожному етапі життя визначити свої вміння, компетенції і зацікавлення, приймати рішення в ділянках професійної підготовки, підвищення кваліфікації, а також керувати своїм особистим життям у процесі навчання, підготовки й професійної діяльності та в інших ситуаціях, в яких є можливість набуття або використання цих умінь і компетенцій. Порадицтво охоплює індивідуальні та групові дії в руслі інформування, порад, оцінки компетенцій, підтримки, а також набуття умінь, необхідних для прийняття рішень та управління власною кар'єрою [7, с. 10].

Педагогічне порадицтво спрямоване на сприяння процесу виховання і створення умов для його оптимізації. Напрями педагогічного порадицтва: вдосконалення процесу виховання шляхом підготовки осіб для участі в дорослому житті, коригування недоліків розвитку, а також розвиток здібностей; оптимізація процесу підготовки до професійної діяльності; підготовка до проведення вільного часу та участі в культурі (культурно-виховне порадицтво).

Ціллю педагогічного порадицтва у вимірі педагогічної практики є оптимізація навчально-виховного процесу, який реалізується у виховних середовищах. Педагогічне порадицтво є особливо важливим, оскільки навчання і виховання як головні сфери роботи педагога, проаналізовані з огляду можливостей розвитку, особистісних схильностей, ставлень, здібностей вихованців, засвідчують водночас як педагогічний, так і психологічний характер допомогових дій [8, с. 190–191].

Польська дослідниця А. Каргулова виділяє у педагогічному порадицтві три діяльнісні напрями:

- заходи, спрямовані на вдосконалення процесу виховання шляхом аналізу фізичних і психічних особливостей окремого учня та визначення потенційних можливостей, що становитимуть підґрунтя для виховних дій;

- дії, спрямовані на вдосконалення виховання й оптимізацію роботи виховних установ (сім'ї, школи);

- дії щодо покращення виховного процесу й роботи навчально-виховних установ загалом, а також суспільних систем [5, с. 9].

Педагогічне порадицтво, концентруючись на процесах виховання і навчання, реалізує низку функцій: інформаційну, освітню, виховну, мотиваційну, терапевтичну, кваліфікаційну і діагностичну [9, с. 15–16].

Із ускладненням умов життя сучасної людини, активними перетвореннями у сфері зовнішніх впливів, а саме: інформаційне насичення, мобільність, технологічний прогрес, перебудова площини міжособистісних стосунків, їхня віртуалізація, емоційна збідненість, демонстративність, все більшим попитом користуються різні форми допомоги, консультування, опіки. Порадництво є однією з найефективніших форм психолого-педагогічного консультування й допомоги. Напрацьовані концептуальні підходи, техніки, прийоми дають змогу знайти найбільш оптимальні шляхи взаємодії з людиною, яка потребує допомоги, врахувавши її індивідуальні особливості. Диференціація змістових напрямів порадицької діяльності свідчить не лише про збільшення попиту на такі послуги, але й про професіоналізацію, що має вияв у підготовці фахівців, а також врахуванні специфіки проблеми й відповідному доборі спеціальних технологій для налагодження взаємодії з клієнтом.

1. *Czabała Cz. J.* Poradnictwo psychologiczne a psychoterapia / Cz. J. Czabała // Roczniki psychologiczne / Annals of psychology. – 2016. – Т. XIX, 3. – S. 519–533.

2. *Gałęska U.* Poradnictwo rodzinne jako pomoc w rozwiązywaniu życiowych problemów rodziny / U. Gałęska // Wychowanie w Rodzinie. – 2011. – № 4. – S. 199–208.

3. *Kargulowa A.* Poradnictwo jako wiedza i system działań: wstęp do poradoznawstwa / A. Kargulowa. – Wrocław, 1986. – 172 s.

4. *Kargulowa A.* Zmiany w polskim poradnictwie / A. Kargulowa // Edukacja Dorosłych. – 2010. – nr 1. – S. 9–26.

5. *Kargulowa A.* O teorii i praktyce poradnictwa / A. Kargulowa. – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2006. – 232 s.

6. *Milner J., O'Byrne P.* Poradnictwo krótkoterminowe: Narracje i rozwiązania. / J. Milner, P. O'Byrne. – Poznań, 2007. – 234 s.

7. *Pisula D.* Poradnictwo kariery przez całe życie / D. Pisula. – Warszawa, 2009. – 108 s.

8. *Skalbania B.* Dyskusje wokół tożsamości poradnictwa pedagogicznego / B. Skalbania // Edukacja Dorosłych. – 2010. – № 1. – S. 189–197.

9. *Skalbania B.* Poradnictwo pedagogiczne. Przegląd wybranych zagadnień / Skalbania B. – Kraków, 2009. – 196 s.

Стаття: надійшла до редколегії 09.08.2018

доопрацьована 11.10.2018

прийнята до друку 25.11.2018

**ADVISING AS A FORM OF PSYCHO-PEDAGOGICAL HELP:
CONCEPTUAL AND TECHNOLOGICAL ASPECTS****Iryna Myshchyshyn***Ivan Franko National University of Lviv,
Tuhan-Baranovskoho Str., 7, Lviv, Ukraine, UA-79005*

One of the main features of the modern life is rapid changes and, thus, a readiness to respond to various calls, to accommodate, and to react on them are becoming the most inquired skills. The fear not to reach the demands, to lose the possibilities, to end up being unaccomplished and marginalized is more and more typical for a modern person. Transformations appear not only in the sphere of the outer conditions – the character of the interpersonal interaction is also being changed. The human relationships are becoming more superficial, virtual, and emotionally poor. A modern person takes care about their autonomy and preserves their zone of a personal comfort. Hence, the demand for the help grows. Advising as a form of psycho-pedagogical consulting and help has a special place in the area of the social, psychological, and pedagogical support. The principal feature of advising is a subject-subject interaction, which occurs between a specialist and a client. The development of advising is shown in the acting and conceptual dimensions. The most typical ones are directive, liberal, and dialogical advising. The determination of these directions is caused by the psychological basis and the formation of various concepts of a human development. Within the range of a dialogical advising, according to the conceptual structure, the following types of advising are determined: the advising of life, the vital advising, and the biodromal advising. Technological methods: externalization, emotional reaction, enriching of a new subject matter, coordination of the goals, history of the possibilities, exceptions, scaling, questioning about the special tasks applied in the advising process, all are directed to the achievement of the qualitative result. According to the conceptual direction, the identifying of the separate tendencies of advising (family, professional, and the advising for the dependent and codependent people) is one more affirmation of professionalizing of this sphere. The range of various functions: informative, educational, motivating, therapeutic, qualifying and diagnostic are determined within the direction of the pedagogical advising.

The conceptual differentiation, technological development and the success of the favors of advising secure its comparativeness on the market of the psycho-pedagogical favors.

Key words: advising, psycho-pedagogical consulting, adviser, functions, stages, conceptual aspects of advising.